

PROŠLOST

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historijuBroj 55
Godina XXVIII
Maj, 2023.
[str. 67-74]

© Monos 2023

Hronologija arheoloških istraživanja na prostoru Lukavca

Majda Šutić, MA

Prostor Lukavca je arheološki skoro pa nepoznat, a u Arheološkom leksikonu Bosne i Hercegovine su zabilježena samo četiri arheološka lokaliteta. Iako su istraživanja skoro pa izostala, interesovanja za pojedine lokalitete i naselja je svakako bilo, pa su tako vremenom zabilježeni brojni vrijedni podaci kod amaterskih ali i stručnih istraživača. Također, o naseljenosti lukavačkog područja svjedoče i brojni toponimi ali i slučajni nalazi. Cilj ovog rada jeste da napravi prikaz dosadašnjih istraživanja, ukaže na nove lokalitete i samim time da smjernice za neka buduća istraživanja.

Ključne riječi: Lukavac, arheologija, arheološka istraživanja, Bokavići, Puračić, Stupari, Gnojnica.

Lukavačko područje geografski gledano je vrlo interesantno, s obzirom da ovde dominiraju niži brdski tereni i to na jugo-zapadnoj padini planine Ratiš, te jugoistočnom dijelu planine Ozren. Rijeke Jala, Spreča i Turija čine okosnicu hidrografske mreže, te samim time cjelokupan kraj odlikuje dosta plodno tlo, ali i umjerena klima. Svi pomenuti faktori uvjetovali su bogatstvo biljnog i životinjskog svijeta, što predstavlja jednu od bitnih karakteristika za naseljavanje ljudi.¹

Iako je prostor zahvalan za istraživanje, nije mnogo toga otkriveno, a u *Arheološkom leksikonu Bosne i Hercegovine* su zabilježena svega četiri lokaliteta, a od toga je samo na gradini u Stuparima izvršeno probno arheološko istraživanje.²

1 Edin Šaković, *Arheološka slika lukavačkog područja*, Kulturno historijsko i prirodno naslijeđe općine Lukavac, Lukavac 2016., 87.

2 *Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine* tom II, Sarajevo 1988.

Slika 1: Dio predmeta iz ostave

Proteklih godinu dana vršena su rekonstruiranja na širem prostoru Lukavca, koja su dala nove rezultate i potencijalne lokalitete, što samim time mijenja arheološku sliku Lukavca. U suradnji sa kolegom arheologom Mujkanović Agom otkriveni su novi lokaliteti u Gnojnici, Bokavićima i Bistarcu, a također je vršeno i novo iskopavanje na prostoru Puračića i Tabaka koje je donijelo veoma zanimljive rezultate.

PRVA ISTRAŽIVANJA NA PROSTORU LUKAVCA

Bokavići

Godine 1951. u zaseoku Čajići u Bokavićima, pronađena je brončanodobna ostava, koja je sačuvana zahvaljujući profesoru Šabanu Hodžiću, a koju je obradio Borivoj Čović, te objavio rad o istoj pod nazivom *Praistorijski depo Lukavac* 1955. godine u Glasniku Zemaljskog muzeja.³

Čović je identifikovao 10 skoro čitavih sjekira, te 10 sa znatnim oštećenjima, a one se mogu izdvojiti u tri grupe i to sjekire ukrašene ornamentima u obliku slova "T"

i slova "V" koje se mogu datirati u mlađe brončano doba, treću grupu predstavljaju sjekire kod kojih nije ukrašen obod, a ispod oboda idu tri (kod jednog četiri) horizontalne linije, a samo sječivo je dosta tanje.⁴

U ostavi je pronađena veća količina srpova, fragmenti oružja, veća količina nakita, te oko 90 fragmenata izlomljene brončane žice, fragmenti amorfnе brоnze. Kao posebni nalazi mogu se izdvojiti dijelovi bronzanih posuda sa ornamentom u tehnici iskucavanja (Slika 2-a i d), posude sa šrafiranim trakama (Slika 2-b), fragment masivne posude koja je spojena nitnama (Slika 2-c), te fragment situle (Slika 2-a) sjevernoitalskog tipa sa ornamentima solarne simbolike. Bronzane posude nisu čest nalaz u Bosni, a poznati primjerak jeste jedan fragment drške iz Tešnja o kojem je pisao Č. Truhelka 1907. godine.⁵ Od posebnih nalaza mogu se izdvojiti još dio narukvice sa ornamentima grančice (Slika 3), a slična je pronađena u depou Mačkovac kod Gradiške, pljosnati bronzani kolutovi koji se sreću u Rusanovićima na Glasincu, Sans-

3 Borivoj Čović, *Praistorijski depo iz Lukavca*, Glasnik Zemaljskog Muzeja, Sarajevo 1955, 91-102.

4 Borivoj Čović, *nav. rad*, 92.

5 Borivoj Čović, *nav. rad*, 96.

Slika 2: Fragmenti brončanih posuda

kom Mostu, Jezerinama, i fibula sa visokim lukom.⁶

Pronađene predmete Čović je datirao u kasno brončano doba savsko-dravskog međuriječja i sjeverne Bosne (Ha B1-1000 god pne). Iako je napravio veoma detaljnu analizu i dataciju, on ističe da par predmeta nije uspio datirati, a jedan od njih je masivni liveni šuplji brončani valjak.⁷

Valjak je visok oko 5 cm, a na sredini je ojačan trostrukim plastičnim prstenom, oba kraja valjka imaju diskoidni oblik, a razmak između diskova je 3 cm, promjer diskova je oko 5 cm. Na jednom kraju na rubu unutrašnje šupljine nalaze se dvije kratke šipke, a razmak između njih je 2 cm. Pomenuti predmet zapravo jabučica mača ili bodeža sa ručkom dupli disk.⁸ Kratke šipke su služile za fiksiranje drške tako što su se uklapale u istu, ili je drška prolazila kroz cijeli predmet i na kraju bila fiksirana trećim dijelom. Samim time drška se nalazila između sječiva i prvog diska, dok bi donji disk bio zatvoren čime bi se spriječilo pomjeranje.

Stupari

Prva probna iskopavanja na ovim prostorima vršena su sedamdesetih godina pod

Slika 3: Narukvica s ornamentisanim motivom grančice

Slika 4: Jabučica mača ili bodeža

vodstvom Milice Kosorić na lokalitetu Gradina u Stuparima. Ovo je drugi evidentirani arheološki lokalitet u *Arheološkom leksikonu Bosne i Hercegovine*. Lokalitet Gradina nalazi se između naselja Vasiljevci, Rovine i Stupari, na jugoistočnim obroncima Ozrena.⁹ Ističe se po jako dominantnom kupolastom vrhu na svojoj južnoj strani, ispod kojeg se prostire manji plato sa vidljivim ostacima bedema.¹⁰ Sa jugozapadne strane teče potok Lukavac, dok je sa suprotne strane manji Crkveni

6 Borivoj Čović, *nav. rad*, 96-98.

7 Borivoj Čović, *nav. rad*, 98.

8 U razgovoru sa prof.dr. Adnanom Kaljancem konstatovano je da se ovde radi o jabučici mača sa duplim diskom (double disc-hilt sword);

9 Edin Šaković, *nav. rad*, 96.

10 Milica Kosorić, *Prahistorijska naselja napodručju Spreče*, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, Tuzla 1980., 111.

Slika 5: Ostaci zida na lokalitetu Gradina u Stuparima

potok. U samom podnožju gradine nalazi se staro pravoslavno groblje Spasovište, koje je i danas aktivno. Prilikom probnih radova na samom vrhu gradine otkriveni su ostaci zida koji je vezan krečnim malterom. Ostaci zida konstatovani su i na jugoistočnom dijelu platoa, i na njegovoj zapadnoj ivici. Također je ustanovljeno prisustvo keramike eneolitskog, bronzanog i srednjovjekovnog doba. Srednjovjekovna keramika je većinom pronađena na površini platoa i oko ostataka zidova. S obzirom na kartakter samog terena dolazilo je do spiranja slojeva, te je na padinama došlo do miješanja prahistorijskog i srednjovjekovnog materijala.¹¹ Zidovi na ovom lokalitetu su skoro u potpunosti porušeni, a sam materijal su mještani koristili u sekundarne svrhe. Obris zida vidljivi su na SZ strani u dužini od 8 m, SI u dužini od 20 m i JI u dužini od 8, 5 m. Materijal se najviše može naći na sjeveroistočnoj padini, te u manjoj količini na sjeverozapadnom dijelu koji je pristupačniji.

Milenko S. Filipović i Đoko Mazalić u svom radu Manastir Ozren zabilježili su i predanja lokalnog stanovništva da se tu nekada nalazio "kaurski" grad Moćun, dok se uz po-

Slika 6: Površinski nalazi sa gradine u Stuparima

tok Lukavac prostirala "čaršija" (podgrađe), te da je na na mjestu pravoslavnog groblja stajala i crkva.¹² Ova predanja iako su veoma zanimljiva, sa historijskog stanovišta su jako upitna, s obzirom da na ovom prostoru imamo diskontinuitet u naseljenosti.¹³

NOVA ISTRAŽIVANJA I REKOGNOSCIRANJA

Interes za prostor Lukavca javio se tek u posljednjih nekoliko godina, a poseban osvrt na arheološku sliku Lukavca napravio je Edin Šaković u radu *Arheološka slika lukavačkog*

¹¹ Isto.

¹² Filipović M.-Mazalić Đ., *Manastir Ozren*, Spomenik SAN, CI, Beograd 1951.

¹³ Edin Šaković, *nav. rad*, 96.

Slika 7: Osmanska keramika- površinski nalaz

područja objavljenom 2016. godine.¹⁴ On u svom radu pominje potencijalne lokalitete kao što su *Crkvište u Crvenom Brdu, Gradina Vis Jaruške, naselja Puračić i Tabaci* itd.

Puračić- Tabaci

Posebno je interesantan prostor Puračića i Tabaka, a odakle je poznat jedan slučajni nalaz obrađene kremenice sa podnožja Baričkog brda, koja je pronađena na parceli Zajednica, par stotina metara od starog korita rijeke Spreče, a koju spominje Šaković u već pomenutom radu.

Prilikom rekognosciranja ovog prostora pronađen je veliki broj keramičkih ulomaka opredjeljivih u brončano i željezno doba.¹⁵ Na ovoj riječnoj terasi su također rađena i probna sondažna iskopavanja 2022. godine, te je tom prilikom pronađeno veće ognjište. S obzirom na brojnost materijala na ovom prostoru moguće da se radi o podgradinskom naselju. Rekognosciranja su rađena i na parcelama Lug koje se nalaze sa lijeve strane puta koji vodi prema Tabacima, koje su također udaljene od starog korita Spreče par stotina metara, a i ovdje su pronađeni brojni ulomci keramike i kućnog lijepa.

Slika 8: Listoliki šiljak ili vrh koplja

Prostor Baričkog Brda svojim položajem i konfiguracijom odgovara prahistorijskom gradinskom naselju, te su i na njemu rađena probna sondažna iskopavanja. Na žalost arheološki sloj na gradini je poprilično uništen, što erozijom tla, što obrađivanjem zemljišta.

Cijelom kosom koja vodi sa Baričkog Brda prema Tabacima sporadično se javlja arheološki materijal, i to prahistorijske i osmanske provenijencije. Kao poseban nalaz može se izdvojiti listoliki šiljak ili vrh koplja.

Bokavići

Naselje Bokavići od ranije je poznato po već pomenutoj brončanodobnoj ostavi, ali i po lokalitetu Crkvište koje je pominjao Ambrozije Benković, nekadašnji lukavački župnik.¹⁶

Na lokaciji Tutljevaca koji se nalazi na Bokavičkom brdu, oko 500 metara od starog korita rijeke Spreče (danas jezero Modrac), na karakterističnom brežuljku na kojem se nalazi muslimansko groblje, a koje je i danas aktivno, pronađena je manja količina keramike, te litički materijal, koji se javlja na

¹⁴ Isto.

¹⁵ Rekognosciranja je vršio autor teksta 2021. godine, dok su ostala rekognosciranja vršena 2022. godine sa kolegicom Melitom Halilović i kolegom Agom Mujkanovićem, pri istraživačkom radu veliki doprinos su dali i Ervin Ibrišević i Tarik Bektić

¹⁶ Ambrozije Benković, *Tuzlansko područje negda i sada s posebnim osvrtom na vjerske prilike*; Županja-Đakovo, 1971., 91

Slika 9: Ortofoto snimak sa prikazom lokaliteta prostora sa površinskim nalazima u Puračiću i Tabacima

Slika 10: Materijal sa Tutljevača

sjevernoj padini. Malobrojni fragmenti keramike mogu se opredijeliti u period neolita.

Gnojnica

U neposrednoj blizini magistralnog puta i sa njegove desne i lijeve strana na lokaciji

Mekote nalaze se dva karakteristična uzvišenja. Rekognosciranjem ovog prostora pronađena je manja količina fragmenata neolitske i rimske keramike, te jedan kameni brus ili belegija.

Na lijevoj strani puta kada se ide iz Lukavca prema Gračanici, pronađena je fragmentisana osmanska keramička lula. Lula je svijetlo narandžaste boje, a očuvana je ostala samo čašica na kojoj su primjetni romboidni ukrasi. Po tipologiji Vladislav-Nikolay pripada tipu V.5., a datacija je 19. stoljeće.¹⁷

ZAKLJUČAK

Iako je u ovom radu izložen samo dio onoga što je do sada istraženo, sa sigurnošću se može reći da je arheološka slika u potpunosti drugačija od onog što je navedeno u *Arheološkom leksikonu Bosne i Hercegovine* kao polaznoj referenci, gdje su navedena samo

¹⁷ Mustafa Uzunalić, *Osmanske keramičke lule u arheološkom kontekstu na području Bosne i Hercegovine*, Završni magistarski rad, Sarajevo 2021., 71-73

Slika 9: Fragment keramičke lule

četiri arheološka lokaliteta. U posljednje dvije godine otkriveno je još sedam novih lokaliteta, a u ovom radu su obrađena četiri, te se može zaključiti da je arheološka slika Lukavca značajno obogaćena.

Ono što se može istaknuti kao posebno značajno jeste probno arheološko iskopavanje na lokalitetu Baričko brdo-Lug, kao jedino iskopavanje koje je izvršeno na ovom prostoru u zadnjih pedeset godina, tačnije od iskopavanja na gradini u Stuparima, a sami rezultati istraživanja su posebno interesantni s obzirom da se radi o nalazištu iz metalnog doba.

Od slučajnih nalaza posebno se ističe listoliki šiljak ili vrh koplja, ali i osmanska keramička lula koja je trenutno jedina pronađena na ovom prostoru.

Rekognosciranja i istraživanja su dala značajne rezultate i to u velikom vremenskom rasponu (od neolita do osmanskog perioda) na osnovu čega se može zaključiti da je lukavačko područje ima arheološki potencijal.

LITERATURA

-Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine tom II, Sarajevo 1988.

Slika 10: Materijal sa lokaliteta Mekote

-Benković A., Tuzlansko područje negda i sada s posebnim osvrtom na vjerske prilike; Županja-Đakovo, 1971.

-Čović B., Praistorijski depo iz Lukavca, Glasnik Zemaljskog Muzeja, Sarajevo 1955

-Filipović M.-Mazalić D., Manastir Ozren, Spomenik SAN, CI, Beograd 1951.

-Kosorić M., Prahistorijska naselja napodručju Spreče, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, Tuzla 1980.

-Šaković E., Arheološka slika lukavačkog područja, Kulturno historijsko i prirodnonaslijeđe općine Lukavac, Lukavac 2016.

-Uzunalić M., Osmanske keramičke lule u arheološkom kontekstu na području Bosne i Hercegovine, Završni magistarski rad, Sarajevo 2021.

SUMMARY

A TIMELINE OF ARCHAEOLOGICAL RESEARCH IN THE LUKAVAC AREA

Although this paper presents only a part of what has been investigated so far, it can be safely said that the archaeological picture is completely different from what is stated in the Archaeological Lexicon of Bosnia and Herzegovina as a starting reference, where only four archaeological sites are listed. In the last two years, seven more new sites were discovered, and four of them are presented in this paper, so it can be concluded that the archaeological picture of

Lukavac has been significantly enriched. What can be highlighted as particularly significant is the archaeological test excavation at the Baričko brdo-Lug site, as the only excavation that has been carried out in this area in the last fifty years, more precisely since the excavation at the fortress in Stupari, and the research results themselves are particularly interesting

age. Among the accidental finds, a leaf-shaped bifacial piece or a spearhead stands out, as well as an Ottoman ceramic pipe, which is currently the only one found in this area. Reconnaissance and research have produced significant results over a long period of time (from the Neolithic to the Ottoman period), on the basis of which it can be concluded that the Lu-

